

Головнокомандування УПА вирішило свої частини вислати рейдом в Західну Європу, щоб довести західному світові, що Україна живе, бореться і буде боротися до переможного кінця. В середині червня частини УПА вирушили рейдом на Захід.

У зверненні Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і Головнокомандуючого УПА зафіксовано:

— В роки грізного лихоліття Українська Повстанська Армія підняла прапор визвольної боротьби за Українську Державу і не дала його потоптати ворогам українського народу. Вона була і є виразником, живим доказом незалежності. Вона зберегла чистоту ідеї та врятувала вояцьку честь і честь свого народу. Своєю кров'ю і жертвами вона вписала нові сторінки в українську історію.

У рік 50-річчя УПА віддаємо належну честь її творцям, командирам і бійцям, які своєю кров'ю засвідчили право на буття Української Держави і прискорили розвал московсько-більшовицької імперії, щоб на її руїнах постала ВІЛЬНА НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА!

СЛАВА МОЛОДІЙ УКРАЇНІ!

ВСТУП

Шлях історичного прямування нації до волі визначають договорювки. Вони, мов палаючі вогні в темряві, освітлюють напрями, що ведуть народ до світлої мети, мобілізують його сили до боротьби і перемоги.

Договорювкою і орієнтацією українського народу в його новітній історії став день 22-го січня 1918 року. В тій даті український народ бачить узмістовлення свого національного і державницького ідеалу. За цей ідеал завжди повставатиме наш народ і підійматиме прапор боротьби проти ворогів під проводом своїх незламних синів.

Боротьба українського народу проходила під проводом глибокого усвідомлення своєї мети, яка ґрунтувалась на ідеологічно-політичному русі, бо лише в такий спосіб можна було довершити національну революцію народу.

Виглядало так, що ще 1918-20 роки принесуть волю українському народові. Однак недовго народ втішався своєю свободою і незалежністю. Хоч був він готовий до випробувань і став до боротьби проти відвічного ворога, Москви, але з тактично-політичних причин Українська Держава впала. Україна опинилася під чоботом більшовицької Москви, стогнала від голодомору і тюрем, а частина її — під гнітом Польщі. Хоч умови боротьби були сприятливі, але в той час нам бракувало революційно-політичної організації, що очолила б боротьбу нації.

Минав час. Україна стогнала під ярмом двох окупантів, але ідея і почуття національної гідності не дозволили спочивати визвольному рухові.

Полковник Коновалець організовує молоді кадри та готує їх до майбутнього революційного вибуху. Ці нові кадри у відповідний момент відновлять ідею Четвертого Універсалу.

Москва бачила загрозу в українському націоналізмі і постановила: за всяку ціну знищити найперше його провідників. В 1926-му році на вулицях Парижа від кулі більшовицького агента Шварцбардта гине отаман українських збройних сил Симон Петлюра.

У 1938 році на вулицях Роттердаму від бомби більшовицьких агентів гине полковник Євген Коновалець, організатор і провідник УВО, а також провідник ОУН.

По втраті двох великих мужів український революційний рух не зламався: на їх місце прийшли нові провідники, які готували і вишколювали нові кадри до дальшої боротьби.

1941 рік став великим вирішальним моментом. На жаль, в той час стався розкол ОУН. З одного боку, члени організації співчували Степану Бандері, який стояв на засаді утворення своїх легіонів і був за те, щоб поставити німців перед фактом — визнати Українську Самостійну Державу. Інші, прихильники Мельника, стояли на протилежних позиціях.

Революційна ОУН в порозумінні з командуванням вермахту створила два батальйони українських добровольців. Коли німці виголосили війну Росії, зі стратегічного боку виглядало, що Україна буде мати німецького союзника, хоч до цієї справи революційна ОУН ставилася дуже песимістично. Коли німці блискавично вдарили по більшовиках і швидким темпом заїмали Україну, наші батальйони зайняли Львів. Тоді провідник Степан Бандера, проти волі Гітлера 30 червня 1941 року проголосує відновлення Української Самостійної Держави на чолі з прем'єром уряду Ярославом Стецьком.

Гітлер, що скорим темпом займав Україну, думав, що йому не треба рахуватися з силою українського народу. Він наказав, щоб провідник Степан Бандера відкликав акт 30 червня і розпустив уряд. Бандера категорично відмовився відкликати акт проголошення. Гітлер дав наказ заарештувати Степана Бандеру і Ярослава Стецька.

Акт 30 червня організувала і проголосила революційна ОУН. Цей акт дав їй сили і престиж серед нації, бо це була гордість нації, волю якої віддзеркалювала ОУН та її провідні кадри. Вони мали відвагу прийняти на себе такий відповідальний момент. Тут не мало значення, хто став на бік того акту, — за ним стояла українська нація.

Український народ в перші ж дні побачив, що німецький гітлеризм не несе довгождану волю Україні, а тільки нове поневолення, бо більшовизм і фашизм — одного поля ягоди. Збагнувши німецькі наміри, український народ стає на бік ОУН.

Організація Українських Націоналістів по арешті Степана Бандери обирає іншу стратегію боротьби, тепер вже на два фронти — проти німців і проти більшовиків — бо нації загрозувала загибель.

ОУН, підсумовуючи помилки політичного керівництва у 1918-20-х роках, організує визвольну боротьбу на засадах здорового націоналізму і християнської релігії. Гаслом УПА було «Бог і Батьківщина», де патріотизм органічно поєднувався з мотивом релігійним, і це надавало боротьбі ідейного змісту.

1942-й рік став новим етапом у визвольній боротьбі на Україні. На польських українських землях заговорила повстанська зброя. То настав другий історичний момент для українського народу. Проти двох великих і модернізованих армій виступила УПА.

Стихія і національне почуття підіймало на боротьбу широкі українські маси середньої верстви. До УПА приходило дуже багато українських дезертирів з Червоної Армії, а також чужинців, і не лише бійців, але і старшини високих рангів. УПА стала не тільки бойовим з'єднанням проти німців і більшовиків, але також в обороні українського народу проти нападів більшовицьких і польських партизанів.

Хоч УПА створилася в не сприятливих умовах світової політики, але не зважаючи на це, провід ОУН вирішив виступити на арену історії як борець за свої права, щоб довершити боротьбу за відновлення Самостійної Держави, або бодай заманіфестувати перед світом волю нації. В усіх випадках провід виступав як самостійний чинник своєї держави.

1943-го року УПА опановує великі частини західноукраїнських земель, а згодом і частину східноукраїнських земель. Німці не були в силі протистояти силам УПА і міцній сітці ОУН. Вони мусили стягати з фронту свої бойові частини на допомогу гестапо і поліції. З кожним днем УПА поповнювалась новими добровольцями, так що в короткий час стала великою могутньою армією. Провід, розраховуючи на довгу, затяжну боротьбу ОУН, скликає на конференцію визначних українських реполітичних діячів, які залишились на землях, щоб створити революційний уряд, який би мав очолити визвольну боротьбу і керувати нею. На нарадах вирішено створити Українську Голов-

ну Визвольну Раду. Тоді УГВР, як державний чинник, призначає на Головнокомандуючого УПА Тараса Чупринку. Відтоді не було сумніву, що Українська Повстанська Армія стала армією цілого українського народу.

З 1943 року Німеччина війну програвала. Більшовицькі армії поволі займали українські землі, і УПА мусила вступати у великі бої з більшовицькою фронтовою лінією, щоб пробитись в тили ворога і залишитись на своїй землі. Із малими втратами УПА пробилась в тили більшовицької армії. Тоді, за більшовицькими повідомленнями, УПА нараховувала понад стотисячну армію, озброєну найновішою німецькою зброєю.

Про ті героїчні бої був відгомін по всіх сателітних державах Радянського Союзу, бо частини УПА рейдували через Угорщину і Словаччину. Про ті рейди писала зарубіжна преса. Про них було відомо і нашій політичній еміграції. Деякі наші політичні угруповання не вірили, що в боротьбі проти двох великих армій могла вистояти УПА, замість того, щоб використати цю боротьбу як основну базу для поширення її в західному світі, без різниці, хто її організував і хто її провадив.

УПА несла великі втрати — українська земля втратила багато героїв, кращих синів і доньок свого народу. Гинули бійці, командири, члени ОУН, а з ними загинув на полі слави і наш славний командир ген.-хор. Т. Чупринка (Р. Шухевич). Український народ втратив героїчного сина своєї новітньої історії. Він не тільки був мудрим командиром, але і провідником, який зумів з'єднати весь український народ в один моноліт. Був він послідовний і розважливий, в нього не було різниці — хто яких переконань, а була лише одна мета — Українська Самостійна Соборна Держава.

Ряди УПА поповнювали тисячі і тисячі молодих патріотів України: старші чоловіки, жінки, молоді дівчата і навіть діти. Пригадується мені момент. До нашої сотні проситься старший чоловік з малим 12-річним хлопцем. Хлопчина несе на рамені кріса і волочить його по землі, бо кріс був більший за нього. Батько з хлопцем підступають до сотенного Громенка, стають на «Струнко» і батько каже:

— Друже командир, прийміть мене і мого сина до вашої сотні. Ми також разом з вами хочемо боротись за Україну, за нашу землю!

Можна було пишатися зі старого дядька, який був готовий віддати свої сили, життя за поневолену Батьківщину, квітучу землю, нескорений народ.

Хочу навести ще один приклад малого хлопця, мабуть, теж віком біля дванадцяти років, в якого були героїзм і посвята. На його очах і очах його мами НКВД розстрілює батька, що не сказав, де заховав «бандеровцеф». Відтак допитують хлопчину. На допитах бачать, що нічого від хлопця не довідаються, хоч заманювали малого різними засобами. Тоді закладають малому на шию шнурок і підтягають догори, відтак спускають униз, а коли хлопчина прийшов до тями, знову питають:

— Мальчик, скажи, де твій отець заховав «бандеровцеф»? Як не скажеш, то загинеш так, як твій отець!

Хлопчина гордо підносить голову і каже:

— Ви застрелили мого батька, то можете застрелити і мене. Я нічого не знаю і вам нічого не скажу!

Цей хлопчик добре знав, що його батько в криївці заховав 12 бойовиків УПА.

Того самого вечора більшовики дорого заплатили за смерть господаря-патріота. Ті самі бойовики УПА, що були в криївці, вбили десятьох високих старшин НКВД.

Ще один приклад героїзму молодої дівчини-зв'язкової, яка переносила «штафету» (тайний наказ). В дорозі вона випадково натрапила на більшовицьку варту. Для того, щоб «штафета» не потрапила в їхні руки, а вона на живі тортури, дівчина відбезпечує гранату. Коли до неї наблизились люди з НКВД, вона з окликом «Слава!» кидає гранату, яка вбиває її, і одночасно біля неї гине п'ятеро з НКВД. Таких прикладів можна було б навести безліч.

Боротьба українського народу проти поневолювачів була жорстокою. На західно-українських землях — на Лемківщині і Перемищині шаліли польські шовіністичні банди разом з МО (міліція обивательська). Вони нападали на українські села і в ганебний спосіб мордували наше населення. Провід ОУН апелював до поляків, щоб перестали чинити знущання і напади, але ніщо

не допомагало. Тоді восени 1945 року командування УПА дало наказ знищити бандитські угрупування, які отаборилися в усіх польських селах що поза Сяном. Бандитів не можна було відрізати від цивільного населення. Зі східних земель України приїшов курінь командира Різуна, добре загартований в боях з більшовиками, і наш перемиський курінь. Одного вечора переправились ми через Сян, знищили всі бандитські кубла на десять кілометрів в глибину Польщі. Польський комуністичний уряд не відважився вислати війська на оборону свого населення. Не зважаючи на те, що була заалармована ціла Польща, наші частини без втрат повернули на свої оперативні терени. УПА зробила також добру пропаганду серед польського населення, бо повстанці нікого не вбивали з цивільного населення.

Ще й тепер на сторінках української преси полемізується питання: чи була доцільною визвольна боротьба українського народу і УПА. Тут без сумніву можемо сказати, що якби не УПА, то українське населення на Закерзонні було б знищене з лица землі. Не було б УПА, то українці поза межами Батьківщини були б коляборантами. УПА врятувала честь нації.

Фактом було, що українська революція не змогла охопити частину інтелігенції і, без сумніву, це мало поганий вплив на цілісність визвольної боротьби.

В період боротьби з німецьким окупантом частина інтелігенції була проти збройної боротьби з гітлеризмом. Протидія була досить значною, і тут навіть можна було б допустити і деяку рацію. В тому випадку, мовляв, більшовики є нашим ворогом, тому-то не слід виступати проти сил, які борються проти нашого ворога. Але німці грабували наше населення, розстрілювали наших селян, вивозили нашу молодь на примусові роботи до Німеччини.

В другому періоді боротьби одна частина суспільства продовжує боротьбу проти більшовизму, а друга — ставиться до цієї боротьби досить негативно — такий факт важче зрозуміти і його важко пояснити мотивами ідейного або психологічного характеру. Виглядало так, що першу скрипку грали вузькопартійні і дрібноспекулятивні амбіції деякої частини нашої інтелігенції поза межами Батьківщини.

Коли я присвятив трохи уваги проблемам і ставленню до визвольної боротьби деякої частини нашого суспільства, то зробив це тому, що негативне ставлення одного з таборів мало свій вплив на цілісність боротьби. Відсутність в наших рядах цієї частини української інтелігенції сприяла тільки ворогам, а тут найбільш спритними були більшовики.

В 1943 році наша Служба Безпеки зловила важливого більшовицького агента, який зізнався, що дістав інструкції з Москви для використання прірви, яка утворилась між визвольним рухом Бандери і УПА і деякою частиною протилежного табору, такою як мельниківці, бульбівці і уцеківці. Далі цей агент казав про те, що йому наказано за допомогою згаданих угрупувань діяти у напрямі поглиблення прірви поміж таборами. Далі він сказав, що йому скоро це вдалось, з огляду на великий політичний примітивізм того табору — тому було йому легко вбивати в їх голови свої провокації.

Далі цей агент зізнався:

— Цілковитою вигадкою було те, що наш уряд запрошує Степана Бандеру увійти в склад Українського Радянського уряду. Тим ми дуже вдарили по цілому вашому рухові. Деякі наші політичні угрупування дивились дуже скептично на визвольну боротьбу. Одні твердили, що УПА — це партійне військо, інші визнавали її існування, присвоювали її подвиги, мовляв, ми її ініціювали; але одна група перехопила цей прапор, а ті, що фактично її організували, стояли твердо у цій нерівній боротьбі.

Боротьба УПА була тяжкою і нещадною. Більшовики і польський маріонетковий уряд не були в змозі запровадити свою адміністраційну владу, бо УПА і революційна ОУН опанували всю західну частину українських земель, а також і частину східних земель. На Закерзонні, по цей бік Сяну, УПА і ОУН були повними господарями.

Москва і Польща не могли знищити визвольного руху силою, бо УПА виявила надзвичайну хоробрість у боротьбі з ворогом. Не раз доводилось ставати до боротьби проти десятикратно переважаючого ворога.

В 1946 році Москва запланувала вивезти українське населення. Кати добре знали, що населення було великою допомогою і нерозривно зв'язане з УПА і ОУН, твердо стояло у боротьбі з во-